

(/)

🏠 (/)

> Danmark - Historie og topografi (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/historie-og-topografi-11-11-11>)

> Bøger (<http://www.historie-online.dk/boger>)

> Anmeldelser (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5>) > Kortlægningen af Danmark

← **Forrige artikel** (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/historie-og-topografi-11-11-11/danmarkshistorien-samfund-livsformer-og-politik>)

Kortlægningen af Danmark

Kategori: Anmeldelser

Visninger: 5204

Del artikel: **f** (<https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/historie-og-topografi-11-11-11/kortlaegningen-af-danmark>)

t (<https://twitter.com/home?status=>. Aktiviteten kan ses på

<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/historie-og-topografi-11-11-11/kortlaegningen-af-danmark>)

in ([http://www.linkedin.com/shareArticle?](http://www.linkedin.com/shareArticle?mini=true&url=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/historie-og-topografi-11-11-11/kortlaegningen-af-danmark&title=)

<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/historie-og-topografi-11-11-11/kortlaegningen-af-danmark&title=>)

Peder Dam

Kortlægningen af Danmark

Lindhardt og Ringhof, 2019. 400 sider

Af Bjørn Westerbeek Dahl

Der er bøger, der blot ved deres størrelse og vægt umiddelbart må imponere. Et sådant værk er historikeren og geografen Peder Dams "Kortlægningen af Danmark", der med sine præcis 400 sider, sin bogblok på 59 x 37 (i opslået tilstand) og sin vægt på 4,3 kg falder endog meget tungt i hånden.

Når så forfatteren tydeligvis er meget entusiastisk over for sit emne, er man i godt selskab. Særligt den indledende godt 50 sider lange tekst sprudler af glæde ved at præsentere den mere eller mindre mærkelige historie med de mange (med hans hyppigt brugte ord) fantastiske kort for læseren. Så bærer man over med, at han tager afsæt i stenaldrens hulemennesker og skal forbi adskillige af oldtidens riger og lande, før man 20 sider længere fremme kommer til de første geografiske kort, der viser Danmark. Først herefter påbegyndes vandringen mod de rigtige kystlinjer og den korrekte terrænbeskrivelse af det ganske danske land.

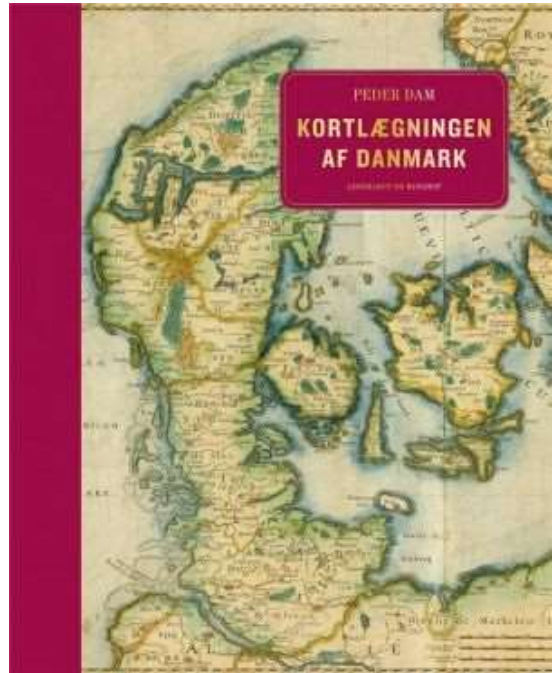
I det følgende afsnit, der fylder 35 sider gennemgår Dam forskellige korttyper og praktisk kortlægningsteknik m.v. Det er yderst anskueligt, men afsnittet fader ud i en noget vidtløftig gennemgang af Danmarks grænser, dvs. forholdet mellem kongeriget og mere eller mindre (mest) tabte bilande, der fylder 2½ tekstsider. Hvorfor skal en læser om Danmarks kortlægning have en redegørelse for f. eks. Norges bilande før unionen i 1380?

En række kortsilhouetter i dette afsnit viser i anskuelig form, hvorledes gengivelsen af landet har udviklet sig, opdelt i bogstavbetegnede typer efter beslægtede gengivelser. Typologiseringen benyttes imidlertid ikke i den efterfølgende atlasdel, og det står ikke anmelderen ganske klart, hvorfor de skal introduceres i et ellers populært anlagt værk som dette. Til gengæld savnes et afsnit med en præsentation af, hvorledes kortene blev fremstillet. For med den brede målgruppe vil der givetvis være en del, der står famlende over for tekniker som "træsnit, kobberstik og litografi"

Bogens hovedafsnit er dog atlasdelen, hvortil Peder Dam har udvalgt ca. 125 kort, der hver vises på et opslag med en billedtekst, hvor han med smittende begejstring præsenterer kort efter kort. Hvert kort placeres i en udgivelsesmæssig sammenhæng og sammenlignes med ældre og yngre kort. Det er med andre ord Danmarkskortets udviklingshistorie frem til landet begyndte at ligne det, vi kender fra vores egen tid, altså midten af 1800-tallet.

Peder Dam er tydeligvis i sit es, når han kan påpege nye søuhyrer, der tidligere så på kort i Vesterhav og Østersø, og (især) nye og mere korrekte former på de uformelige danske kyster. Fra slutningen af 1500-tallet er danskerne selv med til at forme Danmarkskortet, om end i de første år alene som leverandør til udenlandske udgivelser. Spændende er beretningen om hvor lang tid, det tog før fejl på de ældre kort blev fjernet. Frederik den 3.s knapt påbegyndte pendantfæstning til Fredericia, Sophieodde, på Fynssiden af Lille Bælt optræder helt op mod år 1800 på visse udenlandske kort, og en mystisk "Wensyssel-by" var også længe om at forsvinde. Søuhyrerne forsvandt dog lidt hurtigere.

Afsnittet her er inddelt i afsnit om Danmark generelt (54 kort), danske byer (16 kort), Skandinavien (15 kort), hertugdømmerne (7 kort) samt rigets bilande verden rundt gennem tiderne (35 kort). Danmark skal altså forstås i en stærkt udvidet version, når man henser til atlasdelen her, for bilandene optræder ikke i Dams introduktion, og det er ikke disse landområders korthistorie, vi der præsenteres for. I helheden virker disse afsnit mærkeligt påklippede.

Langt de fleste ældre kort er tegnet og produceret i udlandet, måske med danske kilder, og kun et mindre antal er kort udgået fra riget selv. Derfor er det påfaldende, at Peder Dam ikke nævner Peder Hansen Resens korttegner Johan Huusman, der efter Resens død i 1674 fortsatte på egen hånd, og med kongelig understøttelse fik udarbejdet flere landsdelskort, der skulle have været udgivet, og som tilmed findes endnu (på Det Arnemagnæanske Institut). Generalvejkommissionens fine serie af købstæderne fra de sidste tiår af 1700-tallet, der repræsenterer den første ensartede opmåling af byerne, er heller ikke nævnt. Det vil sige, vejinspektør Christoffer Stockfleths fine kort over Holbæk fra 1795 fra serien er smukt gengivet (s. 236-237), men billedteksten fortæller, at "det præcise formål med kortet ... ikke fremgår". Med ophavssituationen plantet solidt som en elefant i et tulipanbed i Generalvejkommissionen turde det være ret oplagt, hvor kortet tematisk hører hjemme, nemlig som vejkort.

Dam viser, at Danmark var langt tilbage i forhold til andre lande, når det kom til kortlægning af riget. Man havde åbenbart ikke brug for "rigtige" kort, for så var de nok blevet tegnet. Den bleske skipper og senere søkortdirektør Jens Sørensen var "glad amatør" med gode evner og tegnede i årtierne på begge sider af år 1700 dog særdeles gode kort over det meste af Danmark. Men de forsvandt i arkiverne, hvor en langt senere eftertid heldigvis har fundet dem, så kompetencerne var der, men næppe interessen eller midlerne til en udgivelse. Og så var der jo hensynet til fjenden, læs: svenskerne, der jo kunne drage fordel af et godt kort til invasion af landet. Først med Videnskabernes Selskabs kortlægninger fra 1742 til 1842 fik man et kortværk, der levede op til de internationale standarder, og langsomt fortrængtes de mange fejl på Danmarkskortet.

Sigtet er tydeligvis populært: Der er ikke et noteapparat til teksten, og kun overfladisk angives det, hvor de gengivne kort rent fysisk befinder sig. Men netop med den læge læser som målgruppe kan man undre sig over, at Dam vælger at slutte sin fremstilling af Danmarkskort med kort, der er udgivet i 1841 og som tilmed bygger på en kortlægning, der var afsluttet i 1825! Der mangler altså en fremstilling af de sidste ca. 200 år. Videnskabernes Selskab overdrog i 1842 sin nationale kortlægningsforpligtelse til Generalstabens topografiske Afdeling, der i 1928 blev omdannet til Geodætisk Institut, der senere via Kort- og Matrikelstyrelsen lever videre i institutionen med det græsselige navn "Geodatastyrelsen". Særligt Generalstaben og Geodætisk Institut udgav på grundlag af minutløse nyopmålinger rækker af målebordsblade, atlasblade og generalstabskort, der lever videre i de senest udkomne topografiske atlas over Danmark i 1:100.000. Afsnittet om bykort føres frem til 1866 og Grønland næsten helt op til 1888, da øen havde fundet sin form for kartograferne! Udviklingen op til vores digitale tidsalder havde nok været nogle sider værd, og havde knyttet ældre tiders kort sammen med nogle, der kendes af enhver i dag.

I bogen savnes også en mere fyldig præsentation af de matrikelkort, der fører op til Matriklen af 1844 og af Søkortarkivets aktiviteter, om ikke andet så som opfølgning af Jens Sørensens aktiviteter.

Men nu har forfatteren jo skrevet netop denne bog, og han skal ikke bebrejdes ikke at have skrevet en anden, men en god chance er forspildt, for hvornår kommer igen en mulighed for at udgive en samlet fremstilling af Danmarkskortets historie i et format som det foreliggende?

Teksten tager kun ringe hensyn til de forskellige processer, der gik forud for den afsluttende udgivelse af kortene. De fleste ældre kort er alene kendt med den efterfølgende udgivers navn, men undertiden kendes både korttegner eller kobberstikker, og så er udgiveren på sin vis sekundær, altså ligesom Peder Dam i forhold til nærværende bog er vigtigere end Lindhardt & Ringhof. På dette punkt er der desværre flere inkonsekvenser, der burde været fanget ved en almindelig korrektur: På s. 195 bliver udgiveren C.F. Fembo i Nürnberg krediteret for et kort, hvor billedet tydeligt fortæller, at det er "entwurffen und gezeichnet" af F. L. Güssefeld, som naturligvis burde være nævnt, som den gode kartograf han var.

På s. 261-262 krediteres kortudgiveren Adrian Veen et kort over Skandinavien fra 1613, mens Jacobus Hondius junior, der optræder på kortgengivelsen, ikke er nævnt.

Fra Pontoppidans senere topografi, Danske Atlas, gengives H.C. Cramers kort over Århus fra 4. bind af topografien, der udkom i 1768 (s. 230-231). Cramer er ikke krediteret i teksten, og kortets "forfatter" som det så pudsigt hedder, er angivet som Pontoppidan selv. Det er ikke korrekt, idet Jakob Langebek og Hans de Hofman efter overtagelsen af redaktionen af Danske Atlas ved Pontoppidans død i 1764

kasserede Pontoppidans kort til de senere dele af værket og i stedet lod udarbejde nye ved at henvende sig til lokale folk. I dette tilfælde altså klokkeren og regnemesteren i Århus H.C. Cramer, der var en ganske habil matematiker, og senere udgav en bog om navigation. Han havde nok været en omtale værd.

Måske kan disse forhold forklares med en vis hast med bogværket, der er udgivet op til bogmesse og julesalg, og man må som anmelder studse over en manglende indholdskorrektur: S. 196 gengives Gliemanns tegnede kort over Danmark fra 1815. Af billedteksten fremgår det, at kortet kun vises i udsnit, da det er stort, men gengivelsen medtager en ramme omkring hele kortet, så det er vel vist i sin helhed. Intet synes heller at mangle, og selv Bornholm er med! Udgiverfirmaet "Homanns Erben" ophørte på s. 151 i 1813, men eksisterede 35 år længere på s. 195. Og det kort over Horsens, der afslutter afsnittet om bykortene er ikke et litografi, men en tegning, der blev benyttet som forlæg for det kort, der efter en kraftig omarbejdning, så blev litograferet og udgivet i 1. udgaven af J.P. Traps banebrydende topografi over Danmark.

En korrekturlæser burde også have fanget oplysningen om, at Erik Dahlberg blev greve i 1660, det skete først i 1693 (s. 126). Christian den 8. blev kronet i 1840 (s. 302). Det korrekte er jo, at han som andre enevoldskonger blev salvet (i 1841). Nicobarene blev ikke overdraget af englænderne i 1869 (s. 87), men forladt i 1856, hvorefter øerne lå herreløse hen. Og Serampores universitet var ikke det 3. i det danske rige, men det fjerde, da det følger efter København, Kiel og Oslo (s. 388).

Men lad ovenævnte være pernittengryneri og kartoffelhypning. Min største anke over for denne bog skal imidlertid være dens layout. Mange af de meget smukt trykte kort breder sig over ét helt opslag, dvs. at bogens ryg skærer kortene over på en uheldig måde. Selv midt i den tykke bog, hvor indbindingen sluger mindst, er det umuligt at se hele kortet, og forrest og bagest er det helt galt. Man burde have valgt et tværformat, eller tilpasset kortene til det nu engang valgte format. En god portion af kortene er alligevel gengivet med en så stærk formindskelse, at man ikke kan se stednavne eller detaljer i terrænbeskrivelsen. Illustrationerne bliver på denne måde blot en overfladig staffage til Peder Dams tekst, og det kan vel næppe være formålet med en bog af den størrelse.

Af de 4,3 kg er Peder Dams levende og engagerede historiske indledning om Danmarkskortets udvikling frem til midten af 1800-tallet den del, der fungerer bedst. Skade kun at historien slutter i 1841. Vi havde gerne hørt mere.

[Historie-online.dk, den 15. oktober 2019]

← **Forrige artikel** (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/historie-og-topografi-11-11-11/danmarkshistorien-samfund-livsformer-og-politik>)

SE RELATEREDE ARTIKLER

(<http://www.historie-online.dk/boger/paa-tur-med-danmarkshistorien>) (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/historie-og-topografi-11-11-11/dansk-velfaerdshistorie>) (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/historie-og-topografi-11-11-11/trap-danmark-bind-9>)